

Осіпова Тетяна Федорівна

завідувач кафедри української мови імені професора Л.А. Лисиченко
ХНПУ імені Г.С. Сковороди, доктор філологічних наук, професор
e-mail: ostaniya1967@hnpu.edu.ua

Сакун Анна Юріївна

магістрант ХНПУ імені Г. С. Сковороди,
e-mail: annayr353@gmail.com

РУХ ЯК КОД КУЛЬТУРИ: КІНЕТИЧНІ ОБРАЗИ В УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ

У сучасній лінгвокультурології рух розглядають не лише як фізичну дію, а й як смислотворчий код, що структурує культурні уявлення спільноти. В українській фразеології кінетичні образи формують багатий пласт одиниць, які репрезентують уявлення про поведінку, темперамент, емоційний стан, соціальні відносини та ціннісні орієнтири українців. Такий фразеологічний матеріал дозволяє простежити, як рухи тіла перетворюються на знаки культурної пам'яті та моделі інтерпретації дійсності. Н. Андрейчук розглядає код культури в широкому розумінні «як сукупність знаків (символів) і їх комбінацій, які містяться в будь-якому предметі матеріальної і духовної діяльності людини, та спосіб їх інтерпретації» [1, с. 115].

Кінетичні фразеологізми охоплюють широкий спектр невербальних дій: під кінематичними [кінетичними] паралінгвальними фразеологізмами Г. Демиденко розуміє «стійкі словосполучення, план вираження яких репрезентований різними невербальними засобами маніфестації міжособистісної взаємодії, тобто будь-якими комунікативно значущими рухами» [3, с. 46]. Словники фіксують усталені вирази, що омовлюють **рухи рук**, репрезентуючи **емоційні та поведінкові патерни**, порівн.: *Розводити руками* – як знак безпорадності [6], *Склавши руки* – як символ бездіяльності [2]; *Носити на руках* – як вияв піклування та надмірної уваги [2]. Жестикулятивні фразеологізми вирізняються високою образністю, адже ґрунтуються на універсальних, але культурно інтерпретованих жестах.

У фразеології, пов'язаній із **мімікою**, **рух** прочитується як **індикатор внутрішнього стану**: ***Очі горять*** – погляд виражає якісь почуття, емоції (збудження, гнів, радість і т. ін.) [2], порівн.: *В мене **очі горіли** мов жар, / І зайняв ся у грудях по жар* (Леся Українка); ***Брови злетіли вгору*** (здивування) [2], порівн.: *Що? Від здивування **брови чоловіка злетіли вгору**. – То я на твою безвідповідальний? – суворо подивився на мене* (Ерін Кас).

У народному комунікативному досвіді закріпилися **мімічні коди**, що без участі мови репрезентують **наміри мовця**, порівн.: *Ще вона [мама] навчила мене брівному мистецтву. Є піднята брів – «продовжуй, але я вдома скажу, що я про це думаю». Або обидві брови, що швиденько піднялися і опустилися, – та йди вже гуляти, куди хочеш. Чи довго і виразно піднята права брова – ти зараз покладеш це третє тістечко, або я тебе до гостей більше не беру* [4]. Мімічні коди демонструють, як емоції матеріалізуються в тілесних змінах і стають знаковими для мовної картини світу. Мімічні одиниці часто передають миттєві, імпульсивні реакції, що засвідчує значущість **емоційної експресії** у комунікативній поведінці українців.

У наведених нижче прикладах рух слугує **метафоричним кодом**, що передає певні **стани, моделі поведінки або життєві ситуації**. Фразеологізми репрезентують рухи як образні дії, що переносять фізичні жести в площину абстрактного значення, порівн.: ***Іти навмання манівцем (манівцями, навмання, бездоріжж)*** [2] – рух подано як відхилення від прямого шляху, блукання, хаотичність; народна мудрість метафорично упереджує результат такого способу існування, порівн.: ***Хто ходить на манівці, той падає в рівці*** (прислів'я) [5]; ***Виходити сухим із води*** [2] – знаходити вихід із складних, скрутних обставин, порівн.: *...один Гайдук лише зумів врятуватися, вискочити сухим із води* (А. Дімаров). Ці одиниці не лише описують спосіб руху, а й **концептуалізують динаміку життєвих ситуацій** – від хаотичності до цілеспрямованості чи хитрощів.

Отже, фразеологізми репрезентують реперні ознаки ментальності українців, відтворюючи важливість щирої емоційності, турботливих стосунків,

етичності, адаптивності та емоційної відкритості через жести й міміку. Вони передають елементи національної культурної пам'яті, забезпечують спадкоємність смислів, а рух у цих одиницях стає культурною моделлю, що пояснює стереотипи поведінки й світоглядні орієнтири. Кінетичні образи репрезентують рух як багатоаспектний культурний код, поєднуючи фізичні дії з ментальними й соціокультурними смислами, що дозволяє глибше осмислити національну мовну картину світу та механізми метафоризації невербальної поведінки.

Перспективи дослідження полягають у поглибленні міждисциплінарного аналізу невербальної комунікації, вивченні трансформації кінетичних образів у цифровому середовищі, створенні навчальних і методичних матеріалів, а також у розкритті культурних кодів та механізмів метафоризації руху в українській мовній картині світу з можливістю кроскультурного порівняння.

Література

1. Андрейчук, Н. (2009). Застосування терміна код в антропокультурній лінгвістиці. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології», 648, 113–117.*
2. Горох (фразеологія). URL: <https://goroh.pp.ua/Фразеологія/склавиши%20руки> (Серія «Словники України» on-line)
3. Демиденко, Г. Г. (2012). Фразеологізми української мови на позначення невербальної поведінки мовців. URL: *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки, 1, 145-150.* http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2012_1_29.
4. Стаська Падалка. Facebook <https://www.facebook.com/staska.padalka?locale>
5. Словник української мови online. URL: <https://sum11.com.ua>
6. Тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8> (Серія «Словники України» on-line)